

GHIDUL OMULUI DE AFACERI

Cunoașterea și prevenirea riscurilor de natură penală

Mihai Adrian Hotca
- Coordonator -

Norel Neagu, Mirela Gorunescu, Laura Maria Stănilă
Alexandru Sitaru, Alexandru Claudiu Galetschi
Valentin Radu, Mihai Ene, Augustin Zăbrăuțanu
Marius Tite

GHIDUL OMULUI DE AFACERI

Cunoașterea și prevenirea riscurilor de natură penală

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic
București
-2020-

Cuvânt-înainte

Ghidul omului de afaceri. Cunoașterea și prevenirea riscurilor de natură penală este o carte scrisă în scopul informării persoanelor care conduc afaceri sau care sunt implicate în activitatea economică. Autorii doresc să pună la dispoziția întreprinzătorilor informații sau date menite să le faciliteze acestora cunoașterea dispozițiilor legale penale aplicabile în domeniul afacerilor, în scopul prevenirii riscurilor de natură penală.

Lucrarea de față este destinată, în principal, *oamenilor de afaceri*, adică persoanelor care inițiază, finanțează, conduc sau supraveghează, într-o formă sau alta, fie direct, fie indirect, *întreprinderi*.

Informațiile cuprinse în acest ghid sunt utile nu numai pentru oamenii de afaceri, ci și pentru alte categorii de persoane implicate în activități lucrative, cum sunt cele care dețin funcții sau exercită activități în domeniul resurselor umane, contabilității, marketingului ori care îndeplinesc sarcini executive în cadrul unei companii sau organizații economice.

Ideea scrierii unei lucrări care să cuprindă date și informații din domeniul *dreptului penal al afacerilor*, necesare și utile *managerilor* și *executivilor* din cadrul organizațiilor economice, a apărut ca urmare a constatării nevoii și lipsei de pe piață a unui astfel de instrument.

Prin materialul cuprins în acest *Ghid*, am urmărit să aducem la cunoștința celor interesați, într-un limbaj cât mai apropiat de cel comun și accesibil, conținutul actelor normative ce reglementează răspunderea penală pentru fapte comise în domeniul afacerilor sau în legătură cu desfășurarea activităților economice. În plus, cei interesați vor găsi și alte informații necesare sau utile pentru derularea în bune condiții a activității (spre exemplu, proceduri de integritate și anticorupție).

Analizând gradul de cunoaștere a *legii penale aplicabile în materia afacerilor* de către *managerii* și *executivii din cadrul întreprinderilor*, se constată o realitate ușor surprinzătoare, respectiv **necunoașterea sau cunoașterea necorespunzătoare a dispozițiilor legale penale din domeniul afacerilor**. Pe baza propriei experiențe, am constatat că sunt oameni de afaceri care nu cunosc dispozițiile penale din materia prevenirii și combaterii evaziunii fiscale, spălării banilor sau corupției în mediul privat.

Explicația ignorării sau a cunoașterii insuficiente a legislației penale din domeniul economic este aceea că *oamenii de afaceri* sunt prevalent orientați spre scopul pentru care desfășoară activitatea – obținerea de profit – și mai puțin sunt atenți sau preocupați de chestiuni care nu par a contribui, cel puțin direct, la obținerea de plusvaloare. Într-adevăr, lipsa unei preocupări speciale a întreprinzătorilor în ceea ce privește dobândirea de informații din domeniul juridic este o realitate care nu poate fi trecută cu vederea, deoarece persoanele care investesc resurse în afaceri vizează, aproape fără excepție, realizarea unor avantaje materiale. Cum spuneau românii: *finis mercatorum est lucrum* (finalitatea întreprinzătorului este profitul).

Structura lucrării de față este următoarea:

- ❖ Capitolul I – *Noțiuni introductive*
- ❖ Capitolul al II-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru infracțiuni comise în legătură cu încălcarea unor dispoziții privind constituirea, organizarea, modificarea și încetarea societăților*
- ❖ Capitolul al III-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru infracțiuni comise în legătură cu nerespectarea obligațiilor fiscale, financiare, vamale ori privind circulația bunurilor*
- ❖ Capitolul al IV-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru comiterea unor infracțiuni de corupție, asimilate faptelor de corupție, de serviciu și contra intereselor financiare ale Uniunii Europene*

- ❖ Capitolul al V-lea – *Răspunderea penală și civilă a întreprinzătorului pentru infracțiuni comise prin nesocotirea încrederii*
- ❖ Capitolul al VI-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru infracțiuni informatice, comise prin mijloace de plată electronice sau privitoare la piața de capital*
- ❖ Capitolul al VII-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru infracțiuni de fals*
- ❖ Capitolul al VIII-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru comiterea de infracțiuni relative la încălcarea normelor privind concurența și protecția proprietății intelectuale*
- ❖ Capitolul al IX-lea – *Răspunderea penală a întreprinzătorului pentru comiterea unor infracțiuni privind relațiile de muncă*
- ❖ Capitolul al X-lea – *Răspunderea penală a societăților*
- ❖ Capitolul al XI-lea – *Drepturi, obligații și măsuri în procesul penal*
- ❖ Capitolul al XII-lea – *Integritatea și managementul riscurilor de natură penală*
- ❖ Capitolul al XIII-lea – *Impactul inteligenței artificiale asupra afacerilor și activității juridice*

Prof. univ. dr. Mihai Adrian HOTCA

CAPITOLUL I

Notiuni introductive

(Mihai Adrian Hotca)

§1. Precizări prealabile

În acest capitol vom **prezenta și explica notiuni** (termeni și expresii) **folosite în legislația penală**, cu luarea în considerare a împrejurării că lucrarea de față se adresează inclusiv unor persoane care nu au pregătire de specialitate juridică¹.

Deși mulți dintre concetățenii nejurisți consideră că se pricep la drept penal, este cunoscut faptul că legea penală utilizează **termeni și expresii** care nu se regăsesc în limbajul comun sau care au accepțiuni diferite față de vorbirea curentă. Bunăoară, mulți confundă contravențiile cu infracțiunile, amnistia cu grațierea, antecedentele penale cu recidiva ș.a.

Așadar, în cadrul acestui capitol introductiv vom înfățișa noțiunile cele mai întâlnite în actele normative care conțin reglementări de interes pentru domeniul **răspunderii penale a întreprinzătorului**, scopul unui astfel de demers fiind acela de a facilita parcurgerea și înțelegerea conținutului dispozițiilor legale în materie.

§2. Ce sunt legea penală și dreptul penal?

2.1. Legea penală

Potrivit Codului penal, **legea penală** este orice **dispoziție** (a se citi *normă* sau *regulă de conduită*) **cu caracter penal** (care, de obicei, prevede conduite imperative sau sancțiuni penale) **cuprinsă în legi organice sau ordonanțe de urgență**².

În conformitate cu prevederile art. 73 alin. (3) din Constituție, dispozițiile cu caracter penal (normele penale, regulile penale) pot fi cuprinse numai în **legi organice** (care se aprobă cu altă majoritate decât cea necesară pentru adoptarea legilor ordinare) sau, potrivit art. 115 din Legea fundamentală³, în **ordonanțe de urgență** (adoptate de guvern în situații excepționale).

Menționăm că cea mai importantă lege penală română (evident organică) este Codul penal⁴. Deși în Constituție nu este reglementată categoria de acte normative cu numele de *coduri*, în cazul legilor mai importante (cum este situația legilor din materie penală, civilă etc.), legiuitorul, în titlul legii, folosește denumirea de „cod”.

¹ Parțial, textul acestui capitol a fost preluat, ca atare sau într-o formă ușor adaptată pentru domeniul afacerilor, din lucrările aceluiași autori: *Drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2007; *Elemente de drept penal al afacerilor*, Ed. C.H. Beck, București, 2008; *Drept penal. Partea generală. Legea penală și sancțiunea*, Ed. C.H. Beck, București, 2012; *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2017. De asemenea, anumite texte au fost preluate din articole de specialitate publicate pe site-uri sau bloguri (*juridice.ro*, *legalmarketing.ro*, *htcp.eu* ș.a.) sau în reviste de specialitate, precum RRDP, Revista Dreptul, Pandectele Române, LESIJ, RRDPA etc.

² Conform art. 173 C. pen.: „Prin lege penală se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice, ordonanțe de urgență sau alte acte normative care la data adoptării lor aveau putere de lege”.

³ *Legea fundamentală* este o expresie folosită pentru a nominaliza Constituția.

⁴ *Codul penal* este de fapt Legea nr. 286/2009 privind Codul penal.

Dacă lege penală poate fi considerată o **simplică prevedere sau dispoziție cu caracter penal**, cu atât mai mult se poate spune că este lege penală orice act normativ (lege organică sau ordonanță de urgență) **care cuprinde norme penale** (de drept penal).

2.2. Dreptul penal

Sintagma „**drept penal**”, în sensul său cel mai frecvent, înseamnă **totalitatea normelor** (dispozițiilor, regulilor, prevederilor) **penale**¹. În acest sens, se poate spune că *dreptul penal sancționează evaziunea fiscală, că dreptul penal prevede faptele ce constituie infracțiuni etc.*

Altfel spus (și mai tehnic), dreptul penal este **ramura**² (parte a) **dreptului public**³ **formată din ansamblul normelor care prevăd (descriu) faptele ce constituie infracțiuni, sancțiunile aplicabile persoanelor care le săvârșesc și modul în care se realizează tragerea la răspundere penală a acestora**⁴.

În teoria de specialitate, ca expresii echivalente celei de drept penal, se mai folosesc expresiile „*drept criminal*”⁵ sau, mai rar, „*dreptul apărării sociale*”.

În Europa, cea mai folosită expresie pentru desemnarea ramurii de drept ce reglementează relațiile esențiale de apărare este expresia *drept penal*. Denumirea *drept penal* derivă din cuvântul latin *poena* (pedeapsă).

Dreptul penal instituie **cea mai grea formă de răspundere juridică existentă în societate**, deoarece numai persoanele care încalcă legea penală, prin comiterea de infracțiuni, pot fi sancționate cu pedepse privative de libertate, precum detențiunea pe viață sau închisoarea pe durată determinată.

Dreptul penal îi sancționează pe cei care omoară, violează, se sustrag de la îndeplinirea obligațiilor fiscale, fură, falsifică, fraudează bugetele UE, tâlhăresc, trădează, spală bani, încalcă regimul vamal etc. Dreptul penal sancționează atât persoanele fizice (oamenii), cât și persoanele juridice (societățile, asociațiile, fundațiile etc.).

Dreptul penal are următoarele caracteristici:

- este o **ramură (o parte) a dreptului public**, deoarece reglementează raporturi (relații) sociale în cadrul cărora statul participă întotdeauna, prin impunerea conduitei ce rezultă din normele de incriminare și prin aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege celor care săvârșesc infracțiuni;
- este un **ansamblu (unitar) de norme juridice** (o parte a dreptului public, dar și a sistemului juridic național);

¹ În sens juridic, dreptul penal are mai multe accepțiuni [drept pozitiv substanțial sau material (definit mai sus), știință (disciplină de studiu care are ca obiect dreptul penal ca ramură a dreptului) etc.].

² Ramurile dreptului sunt părți sau componente ale sistemului dreptului. Toate ramurile dreptului alcătuiesc sistemul dreptului românesc. Metaforic spus, dreptul penal român este o ramură a *copacului* denumit sistemul dreptului românesc, respectiv o parte a acestui ansamblu de norme juridice. Așadar, ramura de drept este o parte (componentă) a sistemului dreptului, caracterizată prin autonomie și unitatea principiilor care traversează întreaga materie (parte a sistemului).

Autonomia este o particularitate a tuturor ramurilor dreptului, reflectată de unitatea obiectului reglementării (specificul relațiilor sociale), specificul metodei de reglementare (egalitatea sau subordonarea părților) și unitatea principiilor (întreaga materie este străbătută de aceleași principii).

³ Dreptul este, de regulă, clasificat în două subdiviziuni, respectiv: dreptul public, din care fac parte dreptul penal, dreptul constituțional etc., și dreptul privat, categorie în care intră dreptul civil, dreptul proprietății intelectuale ș.a.

⁴ Din punct de vedere obiectiv (pozitiv, substanțial), dreptul este un sistem ce cuprinde mai multe ramuri, precum dreptul constituțional, dreptul civil, dreptul muncii, dreptul administrativ, dreptul penal etc.

⁵ Denumirea *drept criminal* provine din cuvântul latin *crimen* (crimă, infracțiune, delict) și este frecvent utilizată în doctrina europeană și cea americană. Spre exemplu, în lucrările de limbă engleză este folosită expresia „*Criminal Law*”.

- **protejează cele mai importante valori sociale** (viața, justiția, integritatea corporală sau sănătatea, libertatea, securitatea națională, proprietatea, concurența, sănătatea publică, bugetele publice etc.)¹;
- **prevede faptele ce constituie infracțiuni și sancțiunile** corespunzătoare acestora, ca expresie a principiului legalității;
- **are ca scop apărarea societății împotriva infracțiunilor**, fie prin prevenirea săvârșirii acestora, fie prin sancționarea celor care comit asemenea fapte ilicite.

Precizăm că, alături de dreptul penal, la ocrotirea valorilor sociale contribuie, în manieră specifică, și celelalte ramuri de drept. De exemplu, dreptul fiscal protejează și el dreptul statului la prelevarea fiscală (de pildă, prin executarea silită a obligațiilor fiscale).

Examinând Codul penal, observăm că acesta este divizat în două părți, Partea generală și Partea specială. Pornind de la această împărțire, s-ar putea spune că dreptul penal are și el **două părți** – partea generală și partea specială.

Partea generală a dreptului penal cuprinde normele juridice penale care prevăd regulile comune aplicabile în cazul tuturor infracțiunilor (sau al majorității acestora). Spre exemplu, regulile privind aplicarea legii penale în timp (când avem succesiune de legi penale) și spațiu (asupra teritoriului), recidiva, concursul de infracțiuni, săvârșirea infracțiunii de mai multe persoane, reabilitarea etc. Sediul materiei acestor norme se găsește, ca regulă, în partea generală a Codului penal. Pe lângă normele generale, cuprinse în Codul penal, întâlnim asemenea norme în legile penale complinitoare. Spre exemplu, în Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

Partea specială a dreptului penal este alcătuită din normele de incriminare (cele care prevăd infracțiunile, numite și „norme speciale”). Acestea sunt cuprinse în Partea specială a Codului penal, în legile penale speciale și în legile nepenale cu norme penale (de regulă, de incriminare). Este o lege penală specială, spre exemplu, Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale². Este o lege nepenală cu dispoziții penale, de pildă, Legea nr. 31/1990 a societăților³.

Dreptul penal – partea generală și Dreptul penal – partea specială constituie două subansambluri de norme juridice penale care alcătuiesc împreună subsistemul (ansamblul, ramura) dreptului penal.

Lato sensu (incluzând și normele de procedură penală), dreptul penal cuprinde, alături de dreptul penal substanțial (material), și dreptul penal procesual (procedura penală).

În fine, **în accepțiunea cea mai extinsă**, se consideră că dreptul penal mai cuprinde, alături de dreptul procesual penal, și dreptul execuțional penal (dispozițiile ce reglementează executarea sancțiunilor penale).

§3. Ce este dreptul penal al afacerilor?

Expresia *Drept penal al afacerilor* este tot mai des folosită de întreprinzători (oamenii de afaceri)⁴, în general, și de juriști, în special⁵. Nu încapă îndoială că ambele categorii

¹ Dreptul contravențional reglementează singura formă de răspundere juridică (răspunderea contravențională) care prezintă asemănări puternice cu răspunderea penală, întrucât prevede anumite sancțiuni similare cu cele de natură penală. De exemplu, amenda contravențională și confiscarea bunurilor destinate, folosite sau rezultate din contravenții.

² Această lege este destinată, în principal, prevenirii și combaterii evaziunii fiscale prin mijloace de drept penal.

³ Această lege este destinată, în principal, reglementării constituirii, organizării și altor aspecte privind viața societăților, dar cuprinde și câteva dispoziții care prevăd infracțiuni. Este vorba despre art. 271-280³.

⁴ Îi avem în vedere atât pe profesioniști, cât și pe cei care sunt implicați în actul de decizie economică. Evident că Dreptul penal al afacerilor prezintă un interes și în ceea ce privește persoanele care desfășoară activități de control managerial, fiscal sau contabil al activității economice (membrii în consiliul de supraveghere, auditori, agenți de integritate, cenzori etc.).

⁵ Spre exemplu, sunt anumite forme de exercitare a profesiei de avocat care oferă servicii juridice în domeniul *Dreptului penal al afacerilor*.